

rodnými podmínkami přináší i řadu důležitých poznatků a zajímavých postřehů. Závěr sborníku tvoří příspěvky Bedřicha Šindeláře o svobodném zednářství na Moravě koncem 18. století (s. 144—183) a o vlnářské velkovýrobě na Moravě a ve Slezsku v letech 1740—1848 z pera Jana Janáka (s. 184—229).

Sborník je skutečně reprezentativním průřezem výsledků badatelské práce předních moravských historiků. Snad jen měla být věnována větší pozornost mapovým přílohám (např. na s. 56—57 jsou na mapce příliš směřovány různé časové horizonty historického vývoje několika století, a to právě období, kdy došlo ke značným změnám. Na mapě uváděná sídla údělných knížat v Jemnici a Břeclavi nejsou bezpečně prokázána, chybí zde řada důležitých hradebních center a neúplné je i vysvětlení značek k mapce). Jinak si ale lze jen přát, aby následoval i další svazek podobně zaměřených velmi kvalitních studií, prohlubující naše znalosti o dějinách Moravy.

ZDENĚK MĚŘÍNSKÝ

Památky a příroda 11, Praha 1986, 640 s., obr. v textu.

Sešit 1: str. 1—64. Z obsahu: J. B u k o v s k ý, Měnišská brána v Brně slouží po obnově novému účelu, 8—12. Stručný historický přehled stavebního vývoje Měnišské brány a zpráva o její rekonstrukci v letech 1977—81. Sešit 2: str. 65—128. Z obsahu: J. V a r h a n í k, J. Z a v ř e l, K morfologii a petrografii raně gotické výstavby hradu Zvíkova, 65—71. Příspěvek doplňuje poznatky o morfologii raně gotické architektury hradu na základě nově zjištěných architektonických článků, převážně ze 13. stol., získaných při nedávných úpravách objektu. Nové poznatky dokládají úzký vztah hradní architektury Zvíkova k bavorsko-rakouskému Podunají, jak předpokládala již D. M e n c l o v á. Sešit 3: str. 129—192. Z obsahu: D. V e r n e r o v á, Rekonstrukce tvrze v Čelákovících (Nové využití architektonické památky pro potřeby městského muzea), 138 až 142. V letech 1977—1983 byla provedena rekonstrukce tvrze v Čelákovících podle projektu vypracovaného v SÚRPMO Praha. Sešit 4: str. 193—256. Z obsahu: J. S o m m e r, Ke stavebnímu vývoji kostela ve Straškově, 214—215. Kostel sv. Václava ve Straškově (okr. Litoměřice) vznikl kolem r. 1200. Románská stavba prošla ve 14. století gotickou přestavbou, kterou pravděpodobně ovlivnila tvorba huti v Roudnici, vytvořená biskupem Janem IV. z Dražic. Sešit 5: str. 257—320. Z obsahu: V. R a z í m, Raně gotická fortifikace města Horažďovic, 261—269. Příspěvek přináší poznatky získané povrchovým stavebním průzkumem o raně gotické fortifikaci Horažďovic na podkladě svědectví písemných pramenů. Začátek výstavby opevnění datuje autor k roku 1279, nebo těsně před něj. Sešit 6: str. 321—384. Z obsahu: J. K u d r n á č, Ochrana archeologických památek po pravěké a středověké těžbě nerostných surovin v Čechách, 329—332. Příspěvek se zabývá ochranou archeologických nemovitých památek spjatých s těžbou a úpravou rud, jejichž ochranu uskutečňuje Archeologický ústav ČSAV v Praze ve spolupráci s orgány památkové péče. J. Ú l o v e c, Příspěvek ke stavebním dějinám vlašimského hradu, 347—348. Využití ikonografického materiálu ke stavebním dějinám vlašimského hradu. V závěru shrnuty poznatky již dřívějšího architektonického a historického průzkumu, který řadí vlašimský hrad do skupiny tzv. kastelů francouzského typu. Sešit 7: str. 385—448. Z obsahu: J. V a r h a n í k, Neznámý románský kostel na dolní Ohři, 392—396. Stať se zabývá kostelem sv. Václava v Křesíně (okr. Litoměřice), jehož dosavadní umělecko-historická literatura považovala za gotický, taktéž písemné zprávy jsou až ze 14. stol. Stavební povrchový průzkum objektu v r. 1986 potvrdil již předpokládané starší — románské — jádro stavby. Na základě již zmíněného průzkumu autor konstatuje, že někdejší podélný románský kostel s hranolovou západní věží v ose lodi [široké asi 8,1 m a dlouhé 10,6 m] byl v gotice rozšířen tak, že starší budova byla obestavěna větší novostavbou za využití co největší části starých obvodových zdí. J. Č e c h u r a, Historická analýza údajů ke stavební činnosti v bývalém dominikánském kostele v Českých Budějovicích do konce 13. století, 397—402. Autor na základě historických písemných pramenů analyzuje postup výstavby bývalého dominikánského kostela v Českých Budějovicích v druhé polovině 13. století. L. L u š t i n

c o v á, Příspěvek ke stavebnímu vývoji Prašné brány na základě inženýrsko-geologického průzkumu, 403—407. Poznatky získané inženýrsko-geologickým průzkumem v souvislosti s výstavbou pražského metra na trase B přinesly nový pohled na stavební vývoj Prašné brány. Sondy odkryly kdysi nadzemní zdivo, základy i základovou půdu brány a objasnily hloubku vnitřního staroměstského příkopu. Průzkum zjistil, že brána je založena v hloubce 8,9 m pod dnešním terénem, z čehož je 7,5 m pozdějších navážek. D. J o s e f, Mosty na zemském hradě Pernštejně, 409—412. Materiál a poznatky získané skupinou z brněnské stavební fakulty VUT při průzkumu mostních objektů na hradě Pernštejně a jeho okolí. Sešit 8: str. 449—512. Z obsahu: J. Ú l o v e c, Zaniklé tvrziště v Markvarci, o. o. Krajková, o. Sokolov, 473—474. Krátký příspěvek zabývající se zaniklým tvrzištěm v Markvarci na Sokolovsku (keramický materiál z lokality, již dříve nalezený, je datován do období mladohradištního až středověkého). Lokalita i s okolím byla v r. 1956 zlikvidována. P. K r o u p a, K rostlinné ornamentice v architektuře 13. století, 474—476. Autor se ve svém článku zabývá vývojem rostlinného ornamentu ve druhé pol. 13. stol. Tento výzdobný prvek tvoří významnou součást české středověké architektury. Sešit 9: str. 513—576. Z obsahu: Z. D r a g o u n, Rotunda sv. Jana v Oboře (Příspěvek k poznání románské Prahy), 521—530. Výsledky záchranného archeologického výzkumu PSSPPOP v prostoru dnešního Jánského vršku na Malé Straně, na území předlokační osady Obora. Výzkum, který probíhal od prosince 1985 do března 1986, prohloubil a doplnil poznatky o románské fázi kostela sv. Jana. Další zjištění by měl přinést plánovaný archeologický a stavebně historický průzkum. M. P l a č e k, Klášterní chrám v Paulinzelle a jeho záchrana, 532—533. Informace o významné památce církevní architektury v NDR. Klášter vznikl v r. 1106. Sešit 10: str. 577—640. Z obsahu: V. R a z í m, Městské opevnění Dvora Králové nad Labem (K metodice památkových konzervací), 577—588. Výsledky stavebně historického průzkumu zbytků městské fortifikace Dvora Králové, jejíž vznik autor klade do druhé poloviny 13. stol. J. S o m m e r, Ke stavební podobě gotických kostelů s chórovou věží ve východní části středních Čech, 595—602. Příspěvek zabývající se výskytem gotických chórových věží u venkovských kostelů ve východní části středních Čech, jejichž vznik je kladen kolem roku 1300.

LUBOMÍR KUNDERA

Umění XXXIV, Praha 1986, 568 s., obr. v textu.

Sešit 1: str. 1—97. Z obsahu: K. B e n d a, O slohovém rázu pokladu zlatých nádob z Nagyszentmiklós, 20—28. Poklad 23 zlatých nádob o celkové váze 9,9025 kg nalezených r. 1799 při kopání základů ve vesnici Nagyszentmiklós poblíž soutoku Maroše a Tisy (na území dnešního Rumunska) má ve srovnání se souměřitelnými depoty zlatých a stříbrných nádob z vých. Evropy hybridní, ale vnitřně jednotný slohový ráz. S blízkými prvky jeho ornamentální a figurální výzdoby se setkáváme i na velkomoravských kovových ozdobách, z čehož plyne jeho význam pro počátky slovanského výtvarného projevu. Na základě provedené analýzy se autor domnívá, že poklad vznikl v druhé polovině 8. století, nejpozději na počátku 9. století, a připisuje jej Avarům, stejně jako maďarští badatelé T. Horváth, A. Alföldi, T. Nagy ad. Poklad vyšel z dílny, která musela být na dvoře avarského chána v okolí Temešváru. Na jeho vzniku se podílelo víc zlatníků, různého původu a s různými zkušenostmi, jež však vedoucí osobnost sjednotila k vytvoření stylově do značné míry uceleného souboru. Na nádobách pokladu z Nagyszentmiklós se stýká středoasijský posásánovský, ale ještě předislámský styl se slohovým názorem, jenž vyrůstá z byzantské antiky, avšak míří dál směrem k tvarovému zjednodušení a další abstrakci rostlinného ornamentu. J. K u t h a n, Královské kaple 13. století v českých zemích, 35—43. V české monumentální architektuře druhé pol. 13. stol. náleží významné místo stavbám kaplí budovaných na královských hradech, eventuálně v areálech klášterů, jejichž patronem byl panovník. V některých případech patří tyto rozměrem ne největší stavby k vrcholným architektonickým dílům své doby na půdě českých zemí. Slohově se tyto stavby ve větší či menší míře hlásí ke stylu severofrancouzské klasické gotiky, jejíž recepce nastala ve stř. Evropě už

před pol. 13. stol. Typově lze české kaple rozdělit do několika skupin. Jsou to jednak stavby patrové (Plasy, Zlatá Koruna), navazující na typ, který se zformoval ve francouzském prostředí (zde našel své vrcholné vyjádření v pařížské Sainte Chapelle). Častější v českém prostředí je typ prosté sálové stavby, většinou s polygonálním závěrem, ale i bez něho, často s tribunou na západě. V rámci typologie vypracované pro hradní kaple (U. Stevens, *Burgkapellen im deutschen Sprachraum*. Köln 1978) jsou tyto stavby děleny podle umístění v rámci celého areálu na samostatné a spjaté s jinými hradními budovami, ty pak na kaple ve věžích a branách (Buchlov, Horšovský Týn) a na kaple spjaté s palácem (Zvíkov, Písek, Houska, Bezděz). Tato situace vyžadovala i odlišné architektonické řešení. Patrové kaple jsou stavebním řešením i stylem výrazným fenoménem sociálním a zřetelně se v nich odráží rozvrstvení feudální společnosti. Sešit 4: str. 289—384. Z obsahu: F. V í c h a, Nález komendy řádu německých rytířů ve Slavkově u Brna, 363—366. Průzkum provedený v letech 1977—80 v prostorách slavkovského zámku potvrdil již předcházející domněnky, že stavební pozůstatky komendy řádu německých rytířů z poloviny 13. století se nacházejí v základových a sklepních partiích stávajícího barokního zámku postaveného v 1. pol. 18. století, který předcházela renesanční zámecká budova. Sešit 5: str. 385—472. Z obsahu: K. B e n e š o v s k á, H. J e č n ý, D. S t e h l í k o v á, M. T r y m l, Nové prameny k dějinám klášterního kostela cisterciáků na Zbraslavi, 385—409. Obsáhlejší stať přináší nové poznatky, získané archeologickým průzkumem v letech 1976—80, k dějinám klášterního kostela cisterciáků na Zbraslavi. V úvodu autoři rekapituluji základní údaje ke stavebním dějinám klášteře z edic písemných pramenů. Druhá část se zabývá archeologickým výzkumem na lokalitě, který byl vyvolán přestavbou inženýrských sítí v areálu klášteře a zachytil základy středověkého zdiva. Archeologický výzkum, který proběhl ve třech etapách, odkryl jednoduchou stratigrafickou situaci. Vrstvy stavební sutě z navážek a vyrovnávek přímo dosedaly na dochovanou korunu odkrývaného zdiva. Na základě odkrytých úseků stavby je provedena půdorysná rekonstrukce kostela (viz plán č. 3). Jedná se o podélnou čtyřlodní dispozici s trojlodním transeptem a pravoúhlým chórem. Archeologickým výzkumem byly zjištěny dvě stavební etapy. K první etapě patří chór a transept, ke druhé chrámové čtyřlodí. Jednotlivé fáze výstavby nebyly zjištěny, všechny odkryté úseky zdiva byly kompaktní. Výsledky archeologického výzkumu byly doplněny geofyzikálním měřením. Třetí část se zabývá rekonstrukcí půdorysné a prostorové dispozice chrámu, opírající se o provedený archeologický průzkum. Čtvrtá část přináší poznatky z královského pohřebiště, zhodnocuje 12 náhrobních desek a dva kusy plastické výzdoby. Tento výběr z celkového počtu zlomků je provedený z hlediska vypovídací hodnoty a časového určení do r. 1420. První čtyři desky pocházejí z archeologického výzkumu v letech 1976—80, ostatní byly získány již dříve. Chrám Panny Marie ve Zbraslavi sloužil v letech 1305 až 1419 dvěma dynastiím českých panovníků a příslušníkům jejich rodin jako pohřební kostel. Většinu královských hrobek lze situovat na plochu presbytáře a pod vítězný oblouk. Pátá část hodnotí architektonické zlomky, jejichž podstatná část byla získána při archeologickém výzkumu od roku 1976. P. V l č e k, Giovanni Domenico Orsi a bývalý kostel sv. Norberta v Praze, 416—434. V souvislosti s výstavbou obchodního domu Kotva v Praze se uskutečnil v areálu staveniště záchranný archeologický výzkum, který mimo jiné objevil i základy kostela sv. Norberta, rozměrné a dispozičně zajímavé architektury ze 17. století, vystavěné pro premonstrátský seminář. Stavba chrámu sv. Norberta patří k poslednímu realizovanému projektu jednoho z nejvýznamnějších architektů třetí čtvrtiny 17. století, Giovanni Domenica Orsiho. J. B l á h a, K otázce lokalizace „centrálních funkcí“ v areálu Olomouckého kopce, 435—440. Archeologický výzkum přinesl za posledních deset let řadu nových topografických zjištění k počátkům a vývoji raně středověké Olomouce. Na základě těchto poznatků se autor pokusil doplnit jinou formou rozboru archeologická zjištění, která narušují představu o funkční „stabilitě“ základních složek městského areálu, a podává schéma funkčně-prostorové dynamiky „center“ v časovém rozpětí čtyř století. M. R a d o v á - Š t í k o v á, Sakristie s apsidou vesnických farních kostelů, 441—450. Stavebním rozbohem dokazuje autorka u většiny případů současnost kostela a sakristie, i když sakristie mají ve srovnání s kostelem archaický ráz. Těchto staveb je dnes v českých zemích deset a jsou dato-

vány do druhé poloviny 13. a první poloviny 14. století. Kostely v Čáslavi, Blatné a v Novém Kostelci u Tábora mají za sakristii starší stavbu. Dosud převládaly názory, že sakristie s válcovými apsidami jsou původně samostatně stojící stavby, jejichž vznik sahá až do 10. století.

LUBOMÍR KUNDERA

Emil Kordiovský, **Břeclavský zámek** (Archeologické nálezy), Sbírkový Regionálního muzea v Mikulově. Regionální muzeum, Mikulov 1987, 29 s., 29 kresl. tab., vložená legenda k tab.

Další sešit z řady katalogů archeologických sbírek Regionálního muzea v Mikulově, řady, která si vzala za cíl postupně touto formou publikovat vybrané nálezové celky získané při výzkumech muzea nebo mu předané z výzkumných akcí jiných institucí. E. Kordiovský ve stručném úvodu (s. 2–3) zmiňuje nejstarší písemné prameny k dějinám břevclavského hradu, poprvé připomínaného k roku 1056. Někdy v 1. třetině 13. století získala Břeclavsko Konstancie Uherská, manželka Přemysla I., která podle Pulkavovy kroniky přestavěla hrad dřevitohlinité konstrukce ve zděnou pevnost. Z ní se v torzu dochoval, pokud nebyl jediným zděným objektem, pouze mohutný válcový donjon o \varnothing 16,8 m a světlosti 7,2 m. Stručně jsou naznačeny i další osudy lokality do 19. století.

V letech 1970–1971 a 1977 byly při různých stavebních úpravách a sondážích sledovány kulturní vrstvy, z nichž pochází popisovaný archeologický materiál, uložený dnes ve sbírkách RM Mikulov. Důležité okolnosti odhalil právě výzkum v roce 1970, kdy byl částečně odkryt dřevěný rošt, na němž spočívala hmota zdiva. Dřeva z roštu podrobená dendrochronologickému výzkumu ukázala, že nejstarší dendrologická křivka zasahuje do roku 847±7 n. l. Celkem se jednalo o 17 sond (I–VII, A–J) popsanych stručně na s. 4–6. Následují vysvětlivky ke katalogizačnímu kódu (s. 7–9), kódový popis nálezů (s. 10–25) a tabulky s vyobrazením nejdůležitějších z nich. Publikovaný materiál lze rámcově rozčlenit do tří skupin (11.–12. stol., 13.–první pol. 16. stol., novověká keramika od pol. 16. stol.).

Nálezové soubory z prostoru bývalého břevclavského hradu představují velmi důležitý srovnávací materiál z oblasti jižní Moravy, zejména pro období 11.–1. poloviny 13. století, a proto lze jen vítat jejich podrobnou publikaci. Domnívám se však, že i když se jedná o katalog nálezů, měla by být v příštích svazcích zařazena alespoň stručná analýza a vyhodnocení zveřejňovaného souboru. Snad je nutno při této příležitosti upozornit i na další práce autora, v nichž jsou publikovány informace a vyhodnocení nálezů, nálezových okolností a celého výzkumu v areálu nynějšího břevclavského zámku, zejména výše zmiňovaného donjonu (srov. E. Kordiovský, Příspěvek k datování raně středověké keramiky na jižní Moravě, Zprávy ČSAV při ČSAV XVIII, 1975, seš. 1–2, 51–57; týž, Počátky Břeclavi ve světle historických pramenů, Malovaný kraj VIII, 1972, č. 5, s. 4–5, č. 6, s. 5).

ZDENĚK MĚŘÍNSKÝ